AARHUS UNIVERSITY

Coversheet

This is the publisher's PDF (Version of Record) of the article.

This is the final published version of the article.

How to cite this publication:

Bakker, P. (2014). De taal van de roma en sinti. *Justitiele Verkenningen*, 40(5), 43-56.

Publication metadata

Title:	De taal van de roma en sinti
Author(s):	Peter Bakker
Journal:	<i>Justitiele Verkenningen</i>
DOI/Link:	https://search-proquest-com.ez.statsbiblioteket.dk:12048/docview/1635062994?accountid=14468
Document version:	Publisher's PDF (Version of Record)

General Rights

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognize and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

If the document is published under a Creative Commons license, this applies instead of the general rights.

De taal van de Roma en Sinti

*P. Bakker**

De Roma en Sinti (vroeger zigeuners genoemd) hebben een eigen taal. Er heerst een aantal misverstanden over de taal in Nederland. Er is namelijk een aantal wetenschappers, inclusief 'experts', die menen dat de taal van de Roma en Sinti, het Romanes of Romani geheten, een geheimtaal is. Dat is niet correct. Hoewel deze mensen vaak 'Egyptenaren' genoemd werden, is al eeuwen geleden een Indische oorsprong van de taal voorgesteld. De taal werd voor het eerst met zekerheid al in 1420 in Nederland gesproken. De Roma en Sinti hechten zich sterk aan hun taal, en het is daarom een zeer stabiele minderheidstaal in Nederland.

Het eerste onmiskenbare bezoek van zigeuners aan Nederland vond plaats in 1420, toen 'Andreas, Hertoch van Cleyn-Egypten' met 100 volgelingen en 40 paarden door de stad Deventer ontvangen werd (Van Kappen 1965, p. 211). Men nam aan dat ze uit Egypte kwamen, of de Roma zeiden zelf dat ze uit Klein Egypte kwamen, en daarom werden ze ook in Nederland aanvankelijk Egyptenaren genoemd. Vaak werden zulke groepen Roma en Sinti behandeld als hertogen en graven, en zo waren ze vermoedelijk ook te gast bij edellieden. Een Groningse edelman stelde als een van de eersten een woordenlijstje van hun taal samen.

Een vroege woordenlijst uit Groningen

In het midden van de zestiende eeuw kreeg de edelman Johan van Ewsum bezoek van een groep 'Egyptenaren', die bij hem overnachtten op zijn landhuis in de Groningse Ommelanden. Niet veel is bekend over het bezoek, maar de Groninger was een nieuwsgierig man en hij maakte aantekeningen over de taal van zijn gasten. Meer dan drie eeuwen later vond een archivaris in het familiearchief een handschrift

* Dr. Peter Bakker is als associate professor verbonden aan de afdeling Linguïstiek van de Universiteit van Aarhus.

getiteld 'clene gypta sprake', oftewel 'kleine Egyptische taal'. Het is een woordenlijst met ongeveer 50 woorden en een paar zinnnetjes, met de woorden in het Saksische dialect van Groningen, en in het 'Egyptisch'. De taal is echter duidelijk verwant met talen uit India, en niet met talen uit Egypte.

Laten we de eerste vijf woorden bekijken. Van Ewsum schrijft: '*maru* dat is broet. *ghil* botter. *maes* dat is vlees. *kiral* dat is kees. *kani* dat issen eëhorn'. Mocht men de oorsprong van deze taal zoeken in Egypte, bijvoorbeeld in het Arabisch of het Koptisch (de nu uitgestorven taal die nog gebruikt wordt in de koptische kerk), dan komt men bedrogen uit. Geen van de vijf woorden lijkt op Egyptisch-Arabisch: *goebz*, *zibda*, *dzjoebn*, *láchem*, *firèg*. Geen van de vijf woorden lijkt op het Koptisch: *obik*, *beli*, *fogi*, *trogan/haloom*, *galim*.

Vier van de vijf woorden van Van Ewsum kun je echter wel vinden in het vergelijkende woordenboek van de Indische talen (Turner 1962-1966). De 'Egyptische' woorden gaan terug tot de Oud-Indische en Sanskriet woorden: *maṇḍā* 'brood, eten', *māmsā* 'vlees', *ghṛtā* 'vet, boter', *kilāṭa* 'ingedikte melk'. Alleen het laatste woord is van onduidelijke origine, en dat het enigszins op het woord voor 'kip' lijkt in het Koptisch, moet wel toeval zijn. Het woord *ghee* kent u misschien uit de Indiase keuken voor een bepaalde soort boter. Het blijkt niet alleen dat deze woorden afstammen van Sanskriet woorden, maar ook dat verwante woorden nog steeds worden gebruikt in de huidige talen van India, bijvoorbeeld Hindoestani *māḍ*, *mār* 'rijstwater, pasta, zetmeel', *mās*, *mās*, *māsā* 'vlees', *ghī* 'boter', of ook in andere talen, zoals *kirāṭ* 'kaas' in de Noord-Indiase Dardische taal Pashai. Natuurlijk zijn de vormen van de woorden of de betekenissen enigszins veranderd in de loop der tijden. Men moet immers niet vergeten dat Sanskriet 2.500 tot 3.500 jaar geleden gesproken werd, en Hindi en de door Van Ewsum vastgelegde taal twee tot drie millennia later.

De taal die Van Ewsum optekende, staat heden ten dage bekend als zigeunertaal, Romanes, Romani of Sinti. Allemaal namen voor de verschillende variëteiten van dezelfde taal, die al ten minste 700 jaar in Europa gesproken wordt, en vrijwel uitsluitend in Europa. Jawel, er zijn ook sprekers die vanuit Europa naar Amerika, Australië, Iran of Turkije en elders zijn verhuisd, maar er zijn goede redenen om aan te nemen dat de voorouders van alle Roma en Sinti ooit in Zuidoost-Europa hebben verbleven.

Van Ewsums aantekeningen bevatten een van de alleroudste lijstjes van de taal van de Roma en Sinti. Een eenvoudig woordenlijstje als dit geeft een aantal interessante sleutels tot de oorsprong van de Roma en Sinti. De mensen die vroeger (en ook nu nog) zigeuners werden genoemd, beschouwen deze term vaak als denigrerend, en ze prefereren hun eigen naam, Roma of Sinti. Sommigen geloven dat 'zigeuners' is afgeleid van het Duitse 'ziehende Gauner', maar dat is onjuist. Het woord is afgeleid van het Griekse woord *atsinganos*, de naam van een minderheid in de Griekse wereld die werd overgedragen naar de Roma. Het betekent 'onaanraakbaren'. Vandaar komen onder andere de termen *tsigane* in het Frans, *çingene* in het Turks, *ciganos* in het Portugees, *řigan* in het Roemeens. Andere wijdverbreide termen zijn afgeleid van het woord voor 'Egyptenaar', zoals het Engelse *gypsy*, het Spaanse *gitano* en het Griekse *jifti*. In het verleden werden in Nederland ook de benamingen Egyptenaren en 'Heidens'heidene gebruikt. Andere namen voor deze groep zijn onder meer tataren (Friesland, Scandinavië en Noord-Duitsland) en bohemers.

De sprekers van het Romani of Romanes gebruiken andere termen in hun eigen taal. Zij noemen zichzelf Sinti (enkeltvoud Sinto), Rom, Kalo of Manoesj, en hun taal Romanes of soms ook Manisch. Dus zowel Sinti als Roma spreken Romani – al zijn er ook families, of zelfs gemeenschappen, die zijn overgegaan tot de landstaal.

Het is dus dezelfde taal voor de Sinti en de Roma (en Kalo en Manoesj), maar net als alle natuurlijke talen zijn er dialecten, en die verschillen soms aanzienlijk. De kern is echter altijd hetzelfde. Dit is duidelijk te zien in het woordenlijstje van tabel 1. Een paar klanken zijn veranderd, maar verder zijn de woorden precies hetzelfde (Romani in Iran is niet zo goed gedocumenteerd).

De sterke overeenkomsten in de basiswoordenschat van de Roma in zeven verschillende landen kunnen in principe twee verschillende oorzaken hebben. De sprekers in deze plekken hebben een volledige taal van hun ouders en voorouders uit India meegenomen, een overtuiging die gedeeld wordt door alle taalkundigen die zich met het Romani bezighouden. Of het Romani is slechts een woordenschat die gebruikt wordt als geheimtaal, zoals gesuggereerd door de historicus Wim Willems.

Tabel 1 **Romani woorden uit de dialecten van de uithoeken van het verspreidingsgebied van het Romani**

	Finland	Krim	Slovakije	Kroatië/ Noord- Italië	Wales	Iran
<i>Brood</i>	Maaro	Manro	Maro	Maro	Māro	-
<i>Vlees</i>	Mas	Mas	Mas	Mas	Mas	Mās
<i>Boter</i>	Tsjiel (čil)	Khil	Tsjhiel (čhil)	Tsjhiel (čhil)	Khil	-
<i>Kaas</i>	Tsjieral (čiral)	Kiral	Tsjieral (čiral)	Tsjieral (čiral)	Kial	Ḳiral
<i>Kip</i>	Kagni (kaxni)	Kagni (kaxni)	kahñi	Khajni	Kaini	Kāyinī

Is de Romani taal niet meer dan een geheime, rituele woordenschat?

Aan de ene kant zou men kunnen aannemen dat deze woorden deel zijn van een geheimtaal, een soort Bargoens of Rotwelsch, die bekend zijn bij mensen die misschien beroepsmatig met elkaar te maken hebben. Rotwelsch bijvoorbeeld wordt geassocieerd met nomaden en zwervers en beschouwd als een geheimtaal, en de woordenschaten van het Rotwelsch van Zweden, Denemarken, Nederland, Duitsland, Zwitserland en Oostenrijk hebben inderdaad een aantal woorden gemeen. Het Rotwelsch is gedocumenteerd vanaf de twaalfde eeuw, en een aantal eeuwen later is er ook een klein aantal Romani woorden in opgenomen (zie de bijdragen in Matras 1998). In Zweden kan men deze Rotwelsch woorden gebruiken in een Zweedse zin, in Duitsland in een Duitse, enzovoort. Een aantal Nederlandse en Britse niet-taalkundigen heeft dit idee naar voren gebracht. Wim Willems (1995, p. 89-90) bijvoorbeeld beschreef Romanes dialecten als ‘mengtalen van een Romani-woordenschat en de grammatica van een andere taal’ en ‘een aangeleerd idioom’ die zigeuners zich ‘als een soort groepsritueel’ ooit zouden hebben eigen gemaakt. Ook de historicus Leo Lucassen noemt ‘de vermeende herkomst uit India’ (1990, p. 13; zie ook p. 251, noot 165) met betrekking tot de Roma en Sinti. In hun visie is ongeveer het volgende het geval: er zijn in vele landen rondreizende mensen. Sommigen van hen komen uit het buitenland en spreken een vreemde taal. Deze mensen zijn door de overheid en de bevolking gestigmatiseerd, en worden door hen ‘zigeuners’ genoemd en afgezonderd van de rest van de bevolking. Die ‘zigeuners’ hebben het label

overgenomen en omdat ze uitgestoten zijn, hebben ze sterke banden met elkaar gevormd. Judith Butler wijst ook op de Britse New Age travellers van de laatste decennia, die bestaan uit mensen die een regelmatige negen-tot-vijfbaan onaantrekkelijk vinden en als nomaden leven. Die zijn ook uitgestoten; ze vormen gezinnen met elkaar en ontwikkelen gewoonten die afwijken van de rest van de bevolking. Op die manier zouden volgens haar ook, een aantal eeuwen geleden, de zigeuners en zogeheten reizigers als groep zijn ontstaan.

Dit idee van Roma en Sinti als sprekers van een geheimtaal gaat in feite terug tot de late middeleeuwen, waar de Roma en Sinti niet alleen opvielen door hun afwijkende gedrag (vrij omvangrijke rondreizende groepen met mannen, vrouwen en kinderen, soms ook paarden en wagens onder leiding van een 'hertog'), maar ook door hun onbegrijpelijke taal en een huid die donkerder was dan van de lokale bevolking. Het feit dat deze 'zigeuners' een donkerdere huid hadden, was niet omdat ze uit een gebied kwamen waar het pigment van de huid donkerder was, maar, zo dacht men, omdat ze hun huid inwreven met een zalfje; of het was door hun vermeende levensstijl met het buitenleven, vuur en rook, of geringere gelegenheden voor persoonlijke hygiëne (Fraser 1994). Geheimtalen waren een bekend fenomeen in die tijd, denk aan de gedichten in het Franse argot van François Villon in Frankrijk. Moormann (1932-1934) heeft in het Nederlandstalige gebied in het begin van de vorige eeuw nog tientallen van zulke geheimtalen opgetekend, of eigenlijk geheime woordenschatten, daar de structuur altijd Nederlands of het plaatselijke dialect was.

Nieuwe talen met Romani woordvoorraad maar ingebed in een ander grammaticaal systeem zijn inderdaad op een paar plekken ontstaan, onder andere in Scandinavië, Griekenland en Spanje. In alle gevallen lijkt het gepaard te zijn gegaan met het uitsterven van de taal en het gebruik van de nieuwe, gemengde taal voor identificatie, identiteit en interne solidariteit. De structuur en functie van de mengtaal van Engeland zijn uitgebreid beschreven door Matras (2010).

In het verleden heeft het vooroordeel dat Roma en Sinti een cryptolect spraken – een uit andere talen samengestelde geheimtaal – geleid tot lange gevangenisstraffen. Van Kappens boek over de vroege geschiedenis van de zigeuners in Nederland maakt melding van de interesse van de rechterlijke macht in de 'opgeraapte spraake' die deze mensen zouden spreken (1965, p. 275). Vlak voor de totale verjaging en uitroeiing van de Nederlandse zigeuners in het begin van de achttiende eeuw

werd nog een aantal 'Heidens' en 'Egyptenaren' gearresteerd in Den Haag. Tijdens de verhoren werd steevast gevraagd of ze 'de Heidensche tael' spraken, maar allen ontkenden dit. De rechters geloofden dit niet en veroordeelden deze 'zogenaamde Egyptenaars of Heydens, de taale van dit gespuis sprekende' tot verbanning, tientallen jaren tuchthuis, geseling en brandmerking (gegevens ontleend aan Wuite 1989).

Maar hadden deze rechters gelijk?

Is Romani een natuurlijke taal zoals het Nederlands of het Grieks?

De andere verklaring voor de sterke overeenkomsten in deze woordenlijsten is dat deze mensen in feite dezelfde taal spreken, met een eigen grammaticaal systeem, en dat ze ooit één groep vormden die zich over bijna alle landen van Europa verspreid heeft, en misschien zelfs een identiteit delen. De Indiase oorsprong van het Romani is in feite al in de achttiende eeuw door de Duitse taalkundige Johann Rüdiger bewezen, die de taal van de Sinti in Duitsland ging vergelijken met een even daarvoor gedrukte grammaticale beschrijving van het Hindoestani gesproken in India. Rüdiger wees op de sterke overeenkomsten in de woordenschat van de twee talen, maar ook op de overeenkomst in vorm en betekenis van aanwijzende voornaamwoorden, bijwoorden, voorzetsels en persoonlijke voornaamwoorden, die alle een symptoom zijn van historische verwantschap. Ook de gelijkenis in de vorm van een aantal naamvallen was opvallend (bijv. in Romani: *tuke* 'voor jou', in Hindoestani: *tumku*). En waar Sinti Romani en Hindoestani grammaticaal van elkaar afweken, probeerde Rüdiger dit te verklaren als latere verandering onder invloed van de talen van de omgeving. Aldus, waar men in Hindoestani zegt *schischi anter* (borst in) voor 'in de borst', zegt men in Sinto *anter tschutschi* (in borst), omdat men in Duitsland en Europa voorzetsels heeft en geen achterzetsels, zoals in India.

Sinds Rüdiger heeft al het taalkundige onderzoek naar Romani, dat sinds de jaren negentig exponentieel gegroeid is (zie Matras 2002 voor een synthese), al deze observaties van Rüdiger bevestigd en versterkt: Romani is één taal, een natuurlijke taal, gesproken in vele verschillende landen, met uiteraard verschillende dialecten, zoals alle talen. De sterke overeenkomsten tussen Romani en de talen van India, zoals

die bestaan in de meest behoudende delen van de talen, denk aan termen voor familie, natuurverschijnselen, dagelijkse handelingen als slapen, maar ook aan alle persoonlijke voornaamwoorden, aanwijzende voornaamwoorden, de meeste telwoorden, voorzetsels en dergelijke, tonen onomstotelijk aan dat het Romani afstamt van de talen van India. Bovendien staat het vast dat Romani een volledige taal is, die zich verandert als andere gesproken talen, en op dezelfde manieren ook – en ook net als andere talen – nieuwe woorden maakt wanneer nodig, of ze leent uit andere talen. De gedeelde aspecten van alle Romani dialecten kunnen een licht laten schijnen op gedeelde historie, terwijl vernieuwingen die in sommige groepen voorkomen, kunnen duiden op een aparte geschiedenis.

Dialectgroepen van het Romani

Bij veel mensen bestaat het idee dat Roma en Sinti nomaden zijn. Als men echter de huidige dialecten onderzoekt en – letterlijk – in kaart brengt, dan is er eigenlijk maar één conclusie mogelijk: met uitzondering van één groep, de sprekers van zogeheten Vlach dialecten, zijn de Roma en Sinti in Europa opmerkelijk honkvast. In een aantal gevallen volgen bestaande dialectgrenzen zelfs de voormalige staatsgrenzen van bijvoorbeeld het Oostenrijks-Hongaarse keizerrijk. Dialectologen onderscheiden vier hoofdgroepen, gebaseerd op bepaalde verschillen in de taal. Sommige van deze verschillen zijn klankveranderingen in de woordenschat, soms op basis van leenwoorden.

De Vlach dialecten worden gekenmerkt door een groot aantal leenwoorden uit het Roemeens en ook door een aantal typische klankveranderingen en werkwoordverbuigingen. Ruim 200 jaar geleden werden ze in een klein gebied gesproken, meestal door slaven. Tegenwoordig worden Vlach dialecten overal gesproken. In Nederland zijn Lovari sprekers van deze groep. Hun dialect kent ook vele Hongaarse leenwoorden. Een tweede, relatief kleine groep zijn de centrale dialecten, gesproken in Slowakije, Oekraïne, Oostenrijk, Slovenië en Hongarije. Sprekers van deze groep hebben zich nauwelijks in Nederland gevestigd. Balkan dialecten worden vooral gesproken in voormalig Joegoslavië en Griekenland, waar overigens ook Vlach dialecten voorkomen, vaak in dezelfde steden. Ten slotte is een conglomeraat van dialecten te onderscheiden waarover de experts het niet geheel eens zijn. Dit zou het noordelijk conglomeraat kunnen worden genoemd. Volgens sommigen omvat het alle dialecten van Finland tot Zuid-Italië en van Wales tot Noord-

Rusland. Anderen zien hier liever twee groepen, noord en noordoost, en een aantal 'isolaten' dat niet goed in de indeling zou passen (Havati in Slovenië, Welsh Romani, Spaans Romani, Zuid-Italië). In recente jaren is vooral dankzij het *Romlex*-woordenschatproject en het Romani *morphosyntaxis*-project, dat de grammatica heeft gedocumenteerd van tientallen dialecten van heel Europa, veel duidelijk geworden.

Nederland

Welke dialecten worden in Nederland gesproken? In de eerste plaats natuurlijk het Sinti, een noordelijk dialect, dat sinds de tweede helft van de negentiende eeuw (weer) in Nederland gesproken wordt. Waarschijnlijk zijn alle Sinti in het begin van de achttiende eeuw verjaagd uit Nederland of gedood. Sinti uit Duitsland en Frankrijk vestigden zich later weer in Nederland. Pas vanaf de tweede helft van de negentiende eeuw reisden verschillende nieuwe groepen Roma en Sinti door Nederland, maar zij hebben zich slechts zelden blijvend gevestigd (Lucassen 1990). Velen van hen waren gedurende een aantal eeuwen slaven en lijfeigenen geweest in en rond wat nu Roemenië is. Na de afschaffing van de slavernij – en soms al ervóór – trokken ze door Europa en werden iconen voor het zogenaamde nomadische zigeunerleven. In 1868 kwamen vanuit Hongarije en de Balkan groepen kopersmeden (Kalderasj) en berenleiders aan in Nederland. Ook paardenhandelaren (Lovari) kwamen naar Nederland. Sommige uit Hongarije afkomstige musici en paardenhandelaren, zoals de familie Petalo, waren daarbij. Een deel van hen werd echter het land uitgezet (Lucassen 1990). In 1944 werd een groot deel van de Nederlandse zigeuners opgepakt en naar Auschwitz-Birkenau gedeporteerd. Van deze groep van ongeveer 250 personen hebben slechts 55 de concentratiekampen overleefd (De Jong 1969-1991, deel 7, p. 1353), van wie er 30 naar Nederland zouden terugkeren (Sijes e.a. 1979, p. 134). In de jaren zestig waren er onder de gastarbeiders uit de Middellandse Zeegebieden ook Roma, vooral uit Joegoslavië en Spanje, maar hierover is verder weinig bekend. De Roma die in de jaren zeventig naar Nederland kwamen (zie Willems & Lucassen 1990), worden soms 'buitenlandse zigeuners' genoemd, in tegenstelling tot zigeuners die al langer in Nederland wonen, zoals de Sinti. Deze nieuwelingen behoren grotendeels tot de sprekers van de Vlach Romanes en Balkan Romanes dialecten. In de jaren tachtig en negentig is wederom een aantal families uit het voormalige Joegoslavië naar West-Europa (onder meer Nederland) gekomen.

In de laatste jaren, na de aansluiting van Bulgarije en Roemenië bij de Europese Unie, komen regelmatig Roma naar Nederland (en andere westerse landen) om werk te zoeken. Sommigen vinden werk in de bouw of landbouw, anderen doen los werk, zoals het verkopen van bladen, het inzamelen van lege flessen en het maken van straatmuziek. Weer anderen worden gedwongen te overleven via bedelarij of erger. Als ze Romani spreken, zijn het meestal dialecten van de Vlach en Balkan ondergroepen.

De reis van de Roma uit India naar Europa

Het staat dus volledig vast dat het Romani een Indiase taal is. Maar hoe en wanneer is de taal van India naar Europa gekomen? En is alleen de taal gekomen, of zijn Indiërs naar Europa gekomen met hun taal? Hoewel er nog veel onzekerheden zijn, hebben taalkundigen, bij gebrek aan archeologische gegevens en met alleen fragmentarische informatie van kronieken en dergelijke, de reis kunnen reconstrueren en tot op zekere hoogte kunnen dateren. Door gebruik te maken van kennis van taalveranderingsprocessen van de talen van India kan men afleiden wanneer de voorouders van de Roma nog in contact waren met Indiase talen, en wanneer niet meer. Ook kan men aan de hand van de aanwezigheid of afwezigheid van leenwoorden van bepaalde talen een route reconstrueren. Er zijn leenwoorden, en soms ook andere verschijnselen, van talen van Noord-India, van Iraanse talen, van het Koerdisch en het Armeens, van Kaukasische talen en van het Grieks. Deze kunnen worden geïnterpreteerd als het resultaat van een migratieroute van één groep, omdat dezelfde woorden uit die talen gebruikt worden in alle Romani dialecten. De afwezigheid van Arabische woorden toont aan dat de Roma door West-Azië gereisd moeten hebben vóór de verspreiding van de islam, die met het gebruik van het Arabisch gepaard ging (voor meer informatie, zie Bakker & Monrad 2011).

Eenmaal in Europa bevatten de dialecten geen vaste kern meer, maar bepaalde dialectclusters zijn vaak gekenmerkt door gedeelde leenwoorden. Zo kan men ook binnen Europa vaak migraties reconstrueren via leenwoorden.

Genetisch onderzoek van de laatste twintig jaar, gepubliceerd in vele honderden artikelen in medische en biologische tijdschriften, heeft nu ook bevestigd dat niet alleen de taal, maar ook de Roma bevolking

zonder twijfel uit India afkomstig is, waarvandaan ze vermoedelijk zo'n duizend jaar geleden vertrok. Ook de door taalgeleerden voorgestelde migratie door het zuidelijke Perzische taalgebied is bevestigd in genetisch onderzoek. Bakker (2009, 2012) vat een aantal van deze genetische studies samen en bespreekt de methodologische uitdagingen en de taalkundige implicaties.

Kortom, het idee van een geheimtaal en het ontstaan van een nieuwe etnische groep in Europa door stigmatisering is door taalkundig en genetisch onderzoek onderuitgehaald. Roma en Sinti vormen een etnische groep, met een grote geografische en culturele diversiteit.

Van mondeling tot schriftelijk Romani

Roma vertellen graag dat Romani een mondelinge taal is. Dit is natuurlijk het geval voor elke taal, met uitzondering van uitgestorven talen: het aantal geschreven woorden is een fractie van de gesproken woorden in elke taal. Maar als we Romani als schrifttaal vergelijken met het Nederlands of, beter nog, het Deens of Catalaans, beide met ongeveer evenveel sprekers als het Romani (ca. 5 miljoen), zijn er erg weinig boeken in het Romani. We schatten dat er tussen de 1.000 en 2.000 gedrukte boeken zijn in het Romani, terwijl er alleen al in 2012 bijna 7.000 boeken in het Catalaans gedrukt werden. Het aantal gedrukte boeken in Romani is enorm toegenomen in de laatste twintig jaar, en dat is een nieuwe ontwikkeling. De boeken in het Romani omvatten een breed scala van onderwerpen: poëzie, historie, literatuur (zowel vertaald als origineel), kookboeken, abc-boeken, kinderboeken, fabels, traditionele overleveringen, holocaustliteratuur, grammatica's, schoolboeken, wiskundeboeken, religieuze literatuur (inclusief de Koran en de Bijbel), politieke geschriften, enzovoort.

Romani wordt bijna altijd met hetzelfde alfabet geschreven als de meeste West-Europese talen, soms ook in gebieden waar een ander schrift in gebruik is voor de landstaal, zoals Macedonië en Bulgarije. Het ontwikkelen van een geschreven vorm van een taal die in zoveel verschillende landen gesproken en geschreven wordt, vergt extra inspanning. Regelmatig zijn er initiatieven voor de standaardisering van Romani, soms genomen op regeringsniveau, nationaal of Europees, maar veelal zijn het Roma die met voorstellen komen. Vaak gaan schrijvers hun eigen gang, geïnspireerd door een andere schrifttaal, en

er ontstaan spontaan normen die tot een bottom-up standaardisering leiden. Een extra impuls voor spontane schrijfwijzen is de snelle uitbreiding van elektronische communicatie en sociale media, die schijnbaar door vele Roma en Sinti gebruikt worden voor sociale contacten, informatie-uitwisseling, het delen van opnames van eigen muzieknummers en voor bruiloften en andere familiefeesten. Mondeling en schriftelijk commentaar is vaak in het Romani.

De politieke status van Romani

De politieke erkenning van Romani als minderheidstaal is pas na 2000 goed op gang gekomen. In sommige Scandinavische landen heeft het Romani de status van minderheidstaal. Dat betekent bijvoorbeeld dat kinderen, onder bepaalde voorwaarden, recht hebben op moedertaalonderwijs, dat er programma's op radio en tv worden uitgezonden en dat men publicaties in de taal stimuleert, en deze activiteiten economisch steunt. Ook Macedonië heeft het Romani erkend, en er zijn gemeenten waar Romani een van de officiële talen is en in politieke discussies wordt gebruikt. In Finland is de taal zelfs grondwettelijk erkend.

De erkenning van minderheidstalen in Europa werd vooral mogelijk gemaakt door de aanneming van het zogeheten *Europees Handvest voor regionale talen of talen van minderheden* in de Raad van Europa. Daarin werden regeringen uitgenodigd om de mogelijkheden voor erkenning van niet-officiële talen binnen de landsgrenzen te onderzoeken. Ook werd de mogelijkheid geboden om talen te erkennen die niet begrensd zijn tot bepaalde streken. Fries bijvoorbeeld bestrijkt als taal een groot deel van Friesland, en is dus een regionale taal. Het Stadfries of 'Stedsk' is daarentegen een taal die niet regionaal is, omdat het alleen in de steden van Friesland gesproken wordt. Daar de Sinti en Roma overwegend verspreid leven over een aantal locaties, is Romani bijna altijd een niet-regionale taal.

De landen met een Romanisprekende minderheid van enige omvang die het verdrag hebben ondertekend en geratificeerd, hebben bijna allemaal het Romani erkend, inclusief Nederland. Kroatië is een uitzondering.

Verschuillende programma's op Europees niveau ter verbetering van de sociale positie van Roma hebben ook invloed op de status en verspreiding van hun taal. Deze zijn deels geïnspireerd door eerdere privé-initiatieven. Het gaat met name om niet-gouvernementele organisaties voor Roma, opgericht door George Soros. Zijn stichtingen hebben vele Roma de mogelijkheid gegeven een bestuurlijke baan te vinden, en ze hebben het drukken van

honderden boeken gefinancierd, waaronder een aanzienlijk aantal in Romani.

Tot slot

Het Romanes, de taal van de Sinti en Roma, is zonder enige twijfel afkomstig uit India. Ook de voorouders van de huidige Roma en Sinti zijn ongeveer duizend jaar of langer geleden uit Zuid-Azië vertrokken. Aanvankelijk als edellieden onthaald, zijn zij en hun taal aan vervolging blootgesteld. Het Romani is een kleine minderheidstaal met waarschijnlijk minder dan 10.000 sprekers in Nederland, maar wel een taal met een grote vitaliteit. Het feit dat de Roma al meer dan duizend jaar vasthouden aan hun minderheidstaal, duidt op de sterke rol die de taal speelt voor de etnische identiteit van de Roma en Sinti. De taal is op Europees niveau erkend als minderheidstaal, en ook de meeste EU-landen hebben via verdragen vormen van steun en erkenning van de taal geboden. De waardering voor hun taal staat ook in verband met de erkenning van de Roma en Sinti als een etnische minderheid. In tegenstelling tot wijdverbreide opvattingen zijn ze geen groep die gekenmerkt wordt door een bepaalde levensstijl, met een reislust, uiterlijke kenmerken en bepaalde vormen van levensonderhoud. Er zijn bijvoorbeeld alleen al in de taalwetenschap vier professoren die Roma zijn. In dit verband moet ook worden opgemerkt dat Roma en Sinti geen nomaden zijn (met zeldzame uitzonderingen). Er zijn natuurlijk Roma en Sinti die in woonwagens wonen, maar het aantal woonwagenbewoners van Nederlandse afkomst is tientallen malen groter dan het aantal Roma en Sinti in stacaravans. 'Roma' betekent overigens 'mensen'.

Literatuur

Bakker 2009

P. Bakker, 'Genetic roots of the Roms', in: H. Kyuchukov (red.), *New studies in Romology*, Sofia: Wini 1837 2009, p. 17-45.

Bakker 2012

P. Bakker, 'Romani genetic linguistics and genetics: Results, prospects and problems', *Romani Studies* (22) 2012, afl. 2, p. 91-111.

Bakker & Monrad 2011

P. Bakker & A. Monrad, 'Roma: Linguistic archaeology of nomads', *AMS-Varia* (53) 2011, p. 35-44.

Fraser 1994

A. Fraser, *De zigeuners*, Amsterdam: Atlas 1994 (uit het Engels vertaald door T. Davids; oorspronkelijke uitgave: *The gypsies*, Oxford: Blackwell 1992).

De Jong 1969-1991

L. de Jong, *Het Koninkrijk der Nederlanden in de Tweede Wereldoorlog*, Den Haag: Martinus Nijhoff 1969-1991.

Van Kappen 1965

O. van Kappen, *Geschiedenis der zigeuners in Nederland: de ontwikkeling van de rechtspositie der Heidens of Egyptenaren in de Noordelijke Nederlanden (1420-ca. 1750)* (diss. Utrecht), Assen: Van Gorcum 1965.

Lucassen 1990

L. Lucassen, *'En men noemde hen Zigeuners': de geschiedenis van Kalderasch, Ursari, Lowara en Sinti in Nederland, 1750-1944* (diss. Leiden), Amsterdam/Den Haag: IISG/Sdu Uitgevers 1990.

Matras 1998

Y. Matras (red.), *The Romani element in non-standard speech*, Wiesbaden: Harrassowitz 1998.

Matras 1999

Y. Matras, 'Johann Rüdiger and the study of Romani in 18th-century Germany', *Journal of the Gypsy Lore Society* (5) 1999, afl. 9, p. 89-116.

Matras 2002

Y. Matras, *Romani. A linguistic introduction*, Cambridge: Cambridge University Press 2002.

Matras 2010

Y. Matras, *Romani in Britain. The afterlife of a language*, Edinburgh: Edinburgh University Press 2010.

Moormann 1932-1934

J.G.M. Moormann, *De geheim-talen. Deel 1: Een studie over de geheimtalen in Nederland, Vlaamsch-België, Breyell en Mettingen* (+ Bronnenboek) (diss. Nijmegen), Zutphen: W.J. Thieme & Co 1932-1934 (in 2002 herdrukt met inleiding en indexen als: *De geheimtalen. Het Bargoense standaardwerk, met een nieuw, nagelaten deel*, Amsterdam/Antwerpen: Uitgeverij L.J. Veen).

Sijes e.a. 1979

B.A. Sijes, Th.M. de Graaf, A. Kloosterman e.a., *Vervolg van zigeuners in Nederland 1940-1945*, Den Haag: Martinus Nijhoff 1979.

Turner 1962-1966

R.L. Turner, *A comparative dictionary of Indo-Aryan languages*, Londen: Oxford University Press 1962-1966.

Willems 1995

W. Willems, *Op zoek naar de ware zigeuner. Zigeuners als studieobject tijdens de Verlichting, de Romantiek en het Nazisme* (diss. Leiden), Utrecht: Van Arkel 1995 (Engelse, enigszins verbeterde (ook m.b.t. Romanes) versie verschenen als *In search of the true gypsy. From Enlightenment to Final Solution*, Londen: Frank Cass 1995).

Willems & Lucassen 1990

W. Willems & L. Lucassen, *Ongevenste vreemdelingen: buitenlandse zigeuners en de Nederlandse overheid, 1969-1989*, Den Haag: SDU 1990.

Wuite 1989

R. Wuite, *Den Haag, zijn zigeuners en hun vervolging*, Den Haag: Warray 1989.

Reproduced with permission of the copyright owner. Further reproduction prohibited without permission.